

ORTADOĞU BARIŞ SÜRECİ ÇERÇEVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİNİN İSRAİL'E YAKLAŞIMI (1991-2001)

Burak TANGÖR*

ABSTRACT

In this study, the role of the European Union (EU) in the Middle East Peace Process (MEPP) is examined in the light of the EU policies towards Israel. In the last decade, European integration has almost completed its economic and monetary union and now the integration has evolved its political dimension. The EU has sought to gain political weight that is convenient to its economic power in international relations.

In this context, the EU has participated to the MEPP through the instruments of the Euro-Mediterranean Partnership and its Common Foreign and Security Policy. The EU has been interested in lasting peace and stability in the Middle East. Therefore, the EU has called for Israel to withdraw its troops from the occupied territories and recognize a State of Palestine.

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB), hükümetlerarası bir nitelik gösteren Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) uygulamaları ile, ekonomik bütünleşmede sağladığı gelişmeyi, dünya politikasında da kullanmak iradesini göstermiştir. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht (Avrupa Birliği) Antlaşması'ndan önce Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) çerçevesi içinde yürütülen dış politika, ODGP sütununun Avrupa bütünleşmesi içine dahil edilmesiyle AB, ekonomik gücünü, dünya politikalarında söz sahibi olma yolunda kullanma olanağına kavuşmuştur.

AB, ileride oluşacak federal ya da konfederal yapılı Avrupa Birleşik Devletleri hedefi doğrultusunda üye devletleri arasında birçok konuda ortak bir dış politika uygulamalarına yer vermektedir. Bu bağlamda Avrupa'ya en yakın coğrafi bölge olan Akdeniz Havzası, AB için özel bir önem taşımaktadır. AB, Avrupa'da sağladığı huzur, refah ve demokrasilerin istikrarı gibi olguları, Akdeniz Bölgesi içinde de sağlamayı gözetmektedir. Bunun için mevcut Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, sözkonusu hedef için bir araç işlevi görmektedir.

Akdeniz Bölgesi'nde kalıcı bir barış ortamı, çatışmaların sona erdirilmesi, güven artırıcı önlemlerin alınması gibi hususlar çerçevesinde Ortadoğu Barış Süreci de, AB'nin çok yakından takip ettiği konulardan biri olmuştur. Bu nedenle AB, bu sürece etkide bulunmuş, süreç içinde taraflar arasında siyasi diyalog kanalını açık tutmaya çabalamış ve özellikle Filistin Yönetimi'ne sağladığı yardımlar aracılığıyla barış sürecine mali destek vermiştir.

1) ORTADOĞU BARIŞ SÜRECİ

Ortadoğu Barış Süreci (OBS), 1990 yılından itibaren Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile İsrail arasında barışın kurulması ve temel ilkelerin belirlenmesi amacıyla sürdürülen görüşmelerdir.

İlk girişimin başladığı 1991 yılında İsrail "toprak karşılığı barış" siyaseti uygulamış, ancak bu öneri Filistinliler tarafından onay görmemiştir. Aynı yıl İsrail'in, sınır dışı

* Arş.Gör., Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü.

edildikten sonra İsrail ve Lübnan bölgesindeki tampon bölgeye yerleştirilen 415 Filistinliye karşı uyguladığı sert tutum, çekildiği topraklarda kamulaştırma faaliyetine girişmesi ve daha sonra bu topraklarda inşaatlara başlaması nedenleriyle OBS'ye ilişkin girişimler dondurulmuştur. Bununla birlikte, başlatılan görüşmeler sürdürülerek 1993 yılı başlarında Washington'da biraraya gelen İsrail başbakanı Rabin ile FKÖ lideri Arafat, 13 Eylül 1993 tarihinde Oslo'da benimsenen "İlkeler Bildirisi"ni ilan etmişlerdir.

İsrail dışişleri Bakanı Şimon Perez ile FKÖ temsilcisi Mahmut Abbas arasında imzalanan ve bu ilkeler bildirisini ele alan anlaşmaya göre İsrail, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'daki Eriha'dan çekilerek buraların güvenliğini FKÖ'ye devredecekti. Bunun karşılığında da FKÖ, İsrail Devleti'ni tanıyacaktı. Bildiri uyarınca, Filistin'e gelecekte tanınacak olan özerk bölge, Mısır ve Ürdün ile sınırdaş olacaktı; ancak, bu sınırların denetiminin kimde olacağı belirlenmemişti. Yine anlaşmaya göre, Filistinliler "geçici özerk yönetim otoritesi"ni temsil edecek meclislerini seçme olanağını da kazanmışlardı. Kalıcı çözüm anlamına gelen Filistin'in özerk rejimi ise, İsrail'in bölgeden çekilme işleminin 1996 yılında tamamlanmasından sonra görülecek, Kudüs Sorunu ise daha sonra ele alınacaktı.

FKÖ'nün imzaladığı anlaşma, Arafat karşıtı radikal kesimlerin muhalefetiyle karşılaşmıştır. Gazze'de Arafat'a bağlı El-Fetih'e göre, daha geniş bir desteğe sahip olan köktendinci Filistin grubu Hamas (İslami Direniş Örgütü), anlaşmanın uygulanmasını savaş sebebi sayarak FKÖ'yü Filistinlilere ihanet etmekle suçlamıştır.

Bu dönemdeki faaliyetler barışa ilişkin kesin bir çözüm getirmemekle birlikte OBS'yi başlatması ve diyalog kapılarını açması bakımından anlamlı bulunmuştur. Ancak İsrail'in 1991 yılından itibaren başlattığı kamulaştırma sonucu elde edilen araziler, 1994 yılında inşaat alanı haline getirilmiş ve Kudüs'teki 53 hektarlık arazi de kamulaştırma programına dahil edilmiştir. Bu gelişmeler, OBS'nin kesilmesi ihtimalini ortaya çıkarmış; ancak, 1994'te İsrail'in işgal altındaki topraklarda Filistin Özerk Yönetimi ve hükümetini resmen tanıdığını ilan etmesi ve birçok yerden geri çekilmesi, bir iyi niyet göstergesi olarak kabul edilmiştir.

OBS, Filistin'de olduğu gibi İsrail'de de radikal grupların eleştirisine uğramış ve OBS'nin sorumlusu olarak görülen İsrail'in başbakanı Rabin, 1996 yılında öldürülmüştür. Ardından iktidara gelen ve sertlik yanlısı politikalar uygulayacağı düşünülen Binyamin Netenyahu da barış görüşmelerinin sürmesini sağlamıştır. Taraflar 24 Ocak 1998 tarihinde ABD'de biraraya gelerek "Wye Plantation Barış Antlaşması"ni imzalamışlardır. Anlaşma, İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini takvime bağlamıştır. Öngörülen birinci aşamada toprakların %30'unun boşaltmasını öneren Filistin tarafına karşı İsrail, %13'te ısrar etmiştir. Ayrıca, İsrail'in 750 Filistinli tutukluyu serbest bırakmasına karşılık FKÖ, bölgedeki terör eylemlerini denetim altına almayı kabul etmiş; ancak İsrail tutukluları serbest bırakmamış, FKÖ de terör eylemlerini engellememiştir. Taraflar anlaşma konularında giderek uzlaşmazlığa düşerken İsrail anlaşmayı dondurduğunu açıklamıştır. Bu dönemdeki İsrail siyaseti "güvenlik karşılığı barış" olurken, FKÖ de özerk yönetim yerine bağımsızlık yanlısı siyasaya yönelmiştir. İsrail seçimleri sonrası iktidara gelen Ehud Barak ile görüşmeler yeniden başlamıştır. Eylül 1999'da taraflar Şarm El Şeyh kentinde biraraya gelerek Wye River Barış Antlaşması'ni imzalamışlardır. Anlaşma ile İsrail, geri çekilme işlemi tamamlanmadan

Filistin'in nihai statüsünün belirlenmesi konusundaki ısrarından vazgeçmiş, FKÖ de bölgedeki terörü denetleme garantisini yinelemiştir. Kudüs bu görüşmelerin de dışında tutulmuştur (Rabinovich, 1999: 41-205).

Güney ve Doğu Akdeniz ile Ortadoğu, Avrupa Birliği açısından hayati stratejik önemi olan bölgelerdir. AB'nin Akdeniz Bölgesi politikası, AB ve onun 12 Akdeniz ortağı arasında 1995 Barselona Konferansı'nda başlatılan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Barselona Süreci) aracılığıyla yürütülmektedir. Ortadoğu Barış Süreci Barselona Süreci'nden ayrıdır, fakat bu süreci tamamlayıcıdır.

II) AVRUPA BİRLİĞİ-İSRAİL İLİŞKİLERİ

İsrail'in kuruluşundan bu yana, Avrupa Toplulukları (AT)'nın ve genel olarak Avrupa ülkelerinin İsrail'e karşı izlediği siyasa, Avrupa'nın Ortadoğu'daki çıkarlarına göre şekillenmiştir. 1950 ve 1960'lı yıllarda Avrupa, özel olarak Fransa ve İngiltere, Süveyş Kanalı'nda geçiş serbestliğinin güvence altına alınmasını gözetlemişlerdir. İngiltere, Afrika ve Asya'daki eski sömürgelerinde halen devam ettirdiği hakimiyetini sürdürmek için buralarla kolay temas sağlanabilmesi açısından Mısır üzerindeki etkinliğini kaybetmeme kaygısı taşımıştır. Ayrıca, hem Fransa hem de İngiltere, Başkan Nasır'ın yönetiminde Mısır'ın Ortadoğu ve Üçüncü Dünya'nın lideri olmasını ve Sovyetler Birliği'nin Mısır üzerindeki etkisini hissettirmesini önlemeye çalışmışlardır. Bu iki unsur, İsrail'in çıkarları ile de koşutluk sergilemiştir. Fransa, İsrail'in silahlanmasına ve bir nükleer reaktör kurmasına destek vermiş, bu politikasıyla Mısır'ın ve diğer Arap ülkelerinin Fransa'nın denetimindeki Cezayir'de isyancıların desteklenmesini önlemeyi düşünmüştür. Aynı dönemde Batı Almanya, İsrail'e önemli oranda Nazi Almanyası'nın Yahudilere karşı izlediği politikalarından kaynaklanan tazminatları ödemeye başlamıştır. Batı Almanya ve İsrail arasındaki anlaşmalar uyarınca da İsrail, Batı Berlin'den epey alımlar yapmış, bu kentin yeniden yapılanmasında ekonomik yardımları olmuştur (Ahiram and Tovias, 1995:)¹.

Bu nedenle söz konusu dönemde Avrupa ve İsrail'in ortak çıkarlarının, farklılıklarına üstün geldiği söylenebilir. Bu ortak çıkarlar kendini en çok Fransa, İngiltere ve İsrail tarafından 1956 yılında Mısır'a yapılan müşterek saldırıda göstermiştir. Ne var ki, bu işgaldeki tek başarı, İsrail ordusunun üç gün içinde Gazze Şeridi ve Sina Yarımadası'nı işgal etmesi olmuştur. ABD'nin ekonomik müdahalesi, ki İngiltere'yi tedirgin etmiştir, saldırının hedefe ulaşmasını önlemiştir. Yani, Fransız ve İngiliz birlikleri Mısır topraklarını terketmeye zorlanmış, İsrail ise işgal ettiği topraklardan geri çekilmiştir. Bu yüzden bu üç ülkenin amacının tersi bir durumla karşı karşıya kalmış, Abdül Nasır'ın kendi ülkesinde ve Üçüncü Dünya ülkelerindeki prestiji artmıştır. Bu işgal, İsrail'in askeri gücünün anlaşılmasını sağlamış ve İsrail'e karşı bir askeri operasyonu on yıl kadar geciktirmiştir. Bu süre içerisinde Fransa ile İsrail arasındaki askeri işbirliği ise daha da kuvvetlenmiştir. Bu on yıllık görece barış dönemi İsrail'in sadece silahlı kuvvetlerinde değil ekonomi ve demokrasi alanında da güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Öte yandan, İsrail'in İngiltere ve Fransa ile danişıklı bir dövüğe girişmesi Arap kamuoyunun İsrail'in kolonyal güçlerin işbirlikçisi olduğunun bir delili olarak değerlendirilmiştir (Ahiram and Tovias, 1995:)¹⁻².

¹Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/med_mideast/intro/index.htm> (20 Kasım 2001).

²Bakınız <<http://www.europa.eu.int/comm/mep/index.htm>> (20 Kasım 2001).

Cezayir'deki Fransız egemenliğinin sona ermesi ve Cezayir Devleti'nin kurulmasıyla İsrail ile Fransa arasında ortak çıkarların sürüklediği ilişki sona ermiştir. De Gaulle'ün, Altı Gün Savaşları'nın ertesinde İsrail'e silah ambargosu uygulanması yönündeki çağrısına bazı Avrupa devletleri de destek vermiştir. Fransa'nın bu siyasa değişikliği uzun dönemde ABD'nin İsrail ile olan ilişkisini etkilemiş; ABD, İsrail'in önde gelen askeri ve mali kaynağı durumuna gelmiş ve sonuçta ABD'nin İsrail üzerindeki etkisi artmıştır. Esasen silahlanmanın teknolojik bakımından Avrupa ve Sovyet menşeli savunma sanayiinden daha ileri düzeyde bulunan Amerikan savunma sanayiinden sağlanması İsrail'in gücünü arttırmıştır. Sözkonusu ambargo, İsrail'in kendi savunma sanayiisini de geliştirmesine katkıda bulunmuştur (Ahiram and Tovias, 1995: 2).

1960'lı yıllardaki dünya ekonomik kalkınmasını takiben dünya petrol talebinin hızla artması, 1973 yılına gelindiğinde ABD'de birçok petrol kuyusunun kuruması ve bunlara bağlı olarak petrol piyasasında meydana gelen değişim, 1973'te Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü (Organization of the Petroleum Exporting Countries -OPEC)'nin petrol fiyatlarını arttırmasına sebep olmuştur. Aynı yıl OPEC, İsrail'e petrol sağlayan ülkelere karşı ambargo uygulamaya karar vermiştir. Avrupa ülkeleri Ortadoğu ve Kuzey Afrika petrollerine bağımlılıkları nedeniyle ambargo kararına uymuşlardır. Batı Avrupa'nın petrol ihtiyacının yarısı Arap ülkelerinden karşılanmaktaydı. Petrol kıtlığının ve yüksek petrol fiyatlarının olduğu dönemde Avrupa'da, Batı'nın İsrail'e karşı tercihli siyasa izlemesinden ve Arap çıkarlarını görmezlikten gelmesinden Sovyetler Birliği'nin yararlanabileceği kaygısı hakim olmuştur. Sovyetler Birliği böylece Körfez devletlerinin petrol siyasalarına etki edebilme ve dolayısıyla uluslararası piyasalara etki edebilme olanağına kavuşacaktı. Böyle bir durum Soğuk Savaş döneminde önemli değişiklikler yaratabilirdi. Böyle bir kaygının yersiz olduğu ve abartıldığı söylenebilir; çünkü, petrol tüketen ve talep eden en önemli ülkeler Batı Blokunda idi. Yine de Sovyetler Birliği'nin İsrail ile olan ilişkisine bir mesafe koyarak Arap devletleriyle ilişkilerini sıklaştırması ve onları silahlandırması Soğuk Savaş denklemlerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur denilebilir. Avrupalı devletler ise, Ortadoğu'da etkilerini arttırmak ve bu etkilerini devam ettirmek amacıyla Arap ülkelerinin sempatisini kazanmak için Filistin Sorunu'na eğilmişler ve Filistinlilere destek vermeye başlamışlardır. Ayrıca Arap ülkelerine silah ve kimyasal, biyolojik ve nükleer gibi kitle imha silahlarının üretiminde kullanılan malzemeleri satmaya başlamışlardır (Ahiram and Tovias, 1995: 2-3).

AT'nin 1980 Venedik Bildirisi'nde Arapların tarafına daha çok destek veren bir ifade kullanılmıştır. Bildirinin kaleme almasında en çok Fransa etkin olmuştur. İsrail açısından Bildirideki temel sorunlar şunlardır: Filistinlilerin ve Arapların neden olduğu terör lanetlenmemekte ve hatta terör sözcüğü hiç kullanılmamaktadır; Filistin halkına self-determinasyon hakkı meşru bir hak olarak verilerek, gelecekteki müzakerelerin içi boşaltılmaktadır; İsrail'in toprak işgalinin Arap ülkeleri tarafından başlatılan bir savaşın sonucu olduğundan bahsedilmemektedir. Ürdün örneğinde ise, bu ülke Mısır ve Suriye'nin yanında savaşa girmemesi konusunda uyarılmış, ancak Kudüs'ün bombalanmasına ilişkin anlaşmazlığa katılmış ve bu yüzden Batı Şeria'daki topraklarını kaybetmiştir (Ahiram and Tovias, 1995: 3).

1982'de Lübnan Savaşı'nın patlak vermesiyle neredeyse tüm Avrupa devletleri, İsrail'e silah ambargosu uygulanması çağrısında bulunmuşlardır. İsrail'in kurulmasından bu döneme kadar geçen zamanda birçok Avrupa ülkesi ne diplomatik ne de hukuki yoldan İsrail'e ekonomik boykot ya da benzeri ekonomik yaptırımları neredeyse hiç uygulamamıştır. Zamanla Avrupa devletleri İsrail'e uygulanan silah ambargosunu da kaldırmışlardır. Fransa ve İngiltere ambargoyu en son kaldıran iki devlet olmuştur. Ne var ki, İsrail'in Avrupa'da üretilen silahlara talebi bulunmuyordu. Tersine İsrail sahip olduğu yüksek teknoloji silahları Avrupalılara satmak hevesindeydi, ancak ambargo bu hevesini gerçeğe dönüştürmesine izin vermemiştir.

Uzun dönemde Avrupa'nın İsrail'e yönelik siyasasının petrol piyasasının işleyişine bağlı olduğu sonucu çıkmaktadır. 1986 yılında Kuzey Denizi'nde (İngiltere, Norveç, Hollanda), Meksika, Nijerya ve bazı Ortadoğu ülkelerinde yeni petrol kaynaklarının ortaya çıkması dolayısıyla petrol arzının artması, petrol tüketiminden tasarruf sağlayan araç gereçlerin üretilmesi ve nükleer reaktörlerin kurulması petrol fiyatlarının düşmesine sebep olmuş, hatta 1973 yılı öncesi değerinden bile daha ucuz bir fiyata inmiştir.

1987 yılında Filistin Sorunu bir kez daha patlak vermiş, İsrail, Filistinlilerin şiddet hareketlerine çok sert tepki vererek toplu gözaltına alma, tutuklama ve Filistinlilerin insan haklarını ihlal eden diğer uygulamalarını arttırmıştır. Avrupa devletleri, Avrupa Parlamentosu aracılığıyla ekonomik yönden İsrail'i cezalandıracak yeni önlemler almış ve Bilim Topluluğu ile olan ilişkisini dondurmuştur. Buna karşılık, Avrupa ülkeleri hem İsrail vatandaşlarına hem de kendi halkına karşı tedhişe başvuran Filistinlilere karşı bir karar ya da önlem almamıştır. Bu durum, Avrupalıların Ortadoğu sorunlarına müdahil olmasını İsrail'in vetosu nedeniyle gerçekleştirememesine yol açmıştır. 1991 yılındaki Madrid Barış Konferansı, ABD ve Sovyetler Birliğinin girişimiyle toplanmıştır. İsrail'de İşçi Partisi hükümeti iktidara gelip barış müzakerelerine ciddi bir şekilde başlamasıyla Avrupa ülkeleri de İsrail karşıtı siyasalarını bir kenara bırakmışlardır. İsrail de Avrupalıların bazı çok taraflı müzakere forumlarına katılmalarına rıza göstermiş, böylece Avrupalılar da barış sürecine dahil olmuşlardır. İsrail, Filistin varlığını inkar etmeyi bir kenara bırakarak Filistinlilerin büyük yatırımlara ihtiyaç duyacağını ve ekonomik bakımdan gelişmedikçe kendine bir tehlike arzedeceğine kanaat getirmiştir. Bu nedenle, İsrail ve AB'nin tutumlarında bir değişme gözlenmiş; İsrail, AB'nin Filistinlilere yardım etmesini teşvik etmiştir (Ahiram and Tovias, 1995: 3-4).

1994 yılında Avrupa Konseyi (European Council), İsrail'i ekonomik gelişmişlik düzeyini göz önüne alarak karşılıklılık ve ortak çıkarlar temelinde AB ile olan ilişkilerinde özel statüden yararlanması gerektiğini açıklamıştır. 1995 yılı Gayri Safi Milli Hasılası 78 milyar dolar olan İsrail ihracatının yaklaşık %35'ini, ithalatının da %50'sini AB ile gerçekleştirmiştir. Başlıca ihrac ürünlerini metaller, makineler, elmas, kimyasal ürünler ve tekstil oluşturmaktadır. Başlıca ithal ürünleri ise yatırım malları, elmas, yakıt, dayanıklı tüketim malları ve dayanıksız tüketim mallarıdır. 1996 yılında da kamu ihalelerine ilişkin iki ayrı anlaşma sonuçlandırılmıştır.

Günümüzde İsrail'in en yoğun ticarî ilişkisi, Avrupa Toplulukları (AT)'yladır. 2000 yılında AT, İsrail'in ihracatında %27.2'lik payıyla 8.52 milyar dolarlık ve ithalatında

%43.3'lük payıyla 15.6 milyar dolarlık işlem gerçekleştirmiştir. AT-İsrail arasındaki ticaret, AT karşısında İsrail'in bütçe açığı vermesine yol açmıştır. Hesaplamalara göre bu açık 2000 yılında, 6.94 milyar dolardır. İsrail'in ekonomik gelişmişlik düzeyi, diğer Akdeniz ülkeleriyle kıyaslandığında bir hayli yüksektir. Bu nedenle, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kapsamındaki MEDA çatısı altında imzalanan iki taraflı mali işbirliği fonlarından yararlanmamaktadır; ancak, İsrail MEDA bölgesinin bir unsuru olarak AT tarafından tanınmıştır. Buna karşın İsrail, özel yatırım projelerini finanse etmek amacıyla AT tarafından tahsis edilen kredilerden geçmişte yararlandığı dört Topluluklar protokolünden halen yararlanmaktadır. Haziran 2000'de İsrail, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) ile bir Çerçeve Anlaşma imzalamıştır .

Yeni Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Anlaşması, 1 Haziran 2000'de yürürlüğe girmiştir. Anlaşma, 20 Kasım 1995'te imzalanmış ve eski 1975 AT-İsrail İşbirliği Anlaşmasının yerini almıştır. Anlaşma, 1989'dan beri endüstri ürünleri için varolan serbest ticaret rejimine ek olarak tarım alanında da karşılıklı imtiyazlar içermektedir .

Ortaklık Anlaşması (Association Agreement), AB ve İsrail arasında kurumsal bir siyasi dialog kurarak, AB ve İsrail arasındaki ilişkilere bir yenilik getirmektedir. Söz konusu dialog, demokrasi, insan haklarına saygı ve serbest piyasa ekonomisi ilkelerine dayanan toplumların ortak vizyonunu yansıtmaktadır. Ortaklık Anlaşması siyasi diyalogdan başka, olası işbirliği alanlarında da düzenlemeler getirmiştir. Bunların arasında, endüstri, enerji, standartlar, mali hizmetler, enformasyon altyapısı ve telekomünikasyon, ulaşım ve turizm gibi alanlarda ekonomik işbirliği vardır. Bunlardan başka, görsel, işitsel ve kültürel alanlarda da işbirliği olanaklarının önünü açmaktadır. Ortaklık Anlaşması sonucu oluşturulan kurumlardan Ortaklık Konseyi'nin ilk toplantısı, 13 Haziran 2000'de Lüksemburg'da yapılmıştır. İlk Ortaklık Komitesi ise, Brüksel'de 21 Mayıs 2001'de biraraya gelmiştir. 23-24 Temmuz 2001 tarihlerinde de AB-İsrail Gümrük İşbirliği Komitesi, Kudüs'te ilk toplantısını gerçekleştirmiştir .

Bu ilişkilerden başka bilim alanında işbirliği hakkında 1999 yılında bir anlaşma imzalanmıştır. İsrail, Dördüncü ve Beşinci Topluluk Araştırma ve Geliştirme Çerçeve Programına, aday ülkelerin yararlandığı statüye eş değerde bir statüden yararlanarak katılmıştır. 29 Mart 1996 tarihinde AB ile İsrail arasında Bilim ve Teknoloji Alanlarında İşbirliği Anlaşması (Scientific and Technological Cooperation Agreement) imzalanmıştır. Bu anlaşma ile, Avrupalı olmayan sanayileşmiş bir ülke, ilk defa araştırma, teknolojik gelişme ve uygulamasına ilişkin Topluluk Çerçeve Programı'na dahil edilmiştir. 1983 yılından itibaren elde edilen deneyimler ışığında 29 Mart 1996 Anlaşması, bilimsel işbirliğinin çerçevesini genişletmiş ve derinleştirmiştir. Bu anlaşma 20 Kasım 1995 tarihinde İsrail Devleti ile AB arasında imzalanan Ortaklık Anlaşması'nın doğal bir sonucudur. İsrail'in de dahil olduğu dördüncü AB Araştırma ve Geliştirme Çerçeve Programı, nükleer sektörü dışarıda bırakmıştır (European Commission, 1997: 6). Yine bu çerçevede, 1999 yılında sonuçlanan laboratuvar uygulamalarına ilişkin bir

³ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/israel/index.htm> (20 Kasım 2001).

⁴ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/israel/index.htm> (20 Kasım 2001).

⁵ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/israel/index.htm> (20 Kasım 2001).

⁶ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/israel/index.htm> (20 Kasım 2001).

anlaşma imza edilmiştir. Mart 2000'den itibaren İsrail, COST (Araştırma) programında "İşbirlikçi Ülke" statüsünden faydalanmaktadır. Haziran 2000'den bu yana ise İsrail, Eureka (Araştırma) Ağı'nın bir üyesidir

III) AVRUPA-AKDENİZ ORTAKLIĞI (BARSELONA SÜRECİ) ÇERÇEVESİNDE GÜVENLİK

15 üyeli Avrupa Birliği (AB) ve 12 Akdeniz ortağı giderek yoğunlaşan iki taraflı ticaret ve kalkınma alanındaki işbirliğinin, 27-28 Kasım 1995 tarihlerinde Barselona'da düzenlenen AB ve Akdeniz ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansı'nda iki taraflı ve çok taraflı ya da bölgesel işbirliğini içeren yeni bir "ortaklık" döneminin işaretini vermiştir. Barselona Bildirisi'nde şu niyetler dile getirilmiştir:

1. İnsan haklarına saygı ve demokrasi gibi temel ilkelere dayanarak Akdeniz bölgesinde barış ve istikrarı temin etmek ("siyaset ve güvenlik ortaklığı").
2. Ortaklarda ekonomik dönüşüm ve bu dönüşüm sürecinin sosyal ve ekonomik sonuçları için AB'nin mali desteği sağlanarak, AB ve Ortakları arasında ve Ortakların kendi aralarında bir serbest ticaret bölgesinin meydana getirilmesi yoluyla zenginliğin paylaşıldığı bir alan yaratmak ("ekonomik ve mali ortaklık").
3. İnsan kaynaklarını geliştirmek, kültürlerin birbirlerini anlamalarını sağlamak ("sosyal, kültürel ve insani ortaklık").

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın temellerinin, 19-20 Ekim 1972 tarihinde Paris Zirvesinde, Avrupa Topluluğu'nun ilk kez Akdeniz bölgesindeki ülkelere verilen taahhütlerin yerine getirilmesinin önemini vurgulamasıyla atıldığı söylenebilir. Bu Zirveye daha önce Akdeniz ülkeleri ile yapılan tarım ve sanayii ürünlerini kapsayan sınırlı anlaşmaların küresel ve dengeli bir yaklaşımla ele alınması gerektiği ortaya konulmuştur. 1973'de Kopenhag Zirvesi ile Avrupa-Arap Diyoloğu'nu başlatmaya karar veren Topluluk, 1976 ve 1977 yıllarında bütün Akdeniz ülkeleri ile beşer yıllık işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalar, mali protokollerle güçlendirilmiştir (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1999: 4).

1980'li yılların sonlarından itibaren değişmeye başlayan Avrupa, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, Sovyetler Birliği'nin dağılması, hemen ardından eski Doğu Bloku ülkelerinin AB üyeliği için başvuruda bulunması gibi önemli gelişmeler, AB'yi, Kıtanın güneyindeki ülkelerle ilişkilerini daha dikkatli bir şekilde ele almaya ve geleneksel olarak sürdürdüğü dış ticaret ayrıcalıklarına dayalı yaklaşımı ve proje yardımlarına dayanan mali işbirliği politikasını geliştirmeye yönlendirmiştir. 1989'da Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerin bir üst stratejiye dayanması konusunda bir tebliğ yayınlayan Avrupa Toplulukları Komisyonu, Akdeniz Havzası'ndaki refah ve istikrarın, Topluluk refah ve istikrarı için de hayati önem taşıdığını vurgulamış, Akdeniz ülkelerindeki ekonomik reformların ve demokrasi hareketlerinin desteklenmesi gerektiğini dile getir-

⁷ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/israel/index.htm> (20 Kasım 2001).

⁸ Bu ülkeler, Magreb ülkeleri Fas, Cezayir, Tunus; Masrek ülkeleri Mısır, İsrail, Ürdün, Filistin Yönetimi, Lübnan, Suriye; Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta'dır. Libya ise halen gözlemci statüsünde toplantılara katılmaktadır.

⁹ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/index.htm> (20 Kasım 2001).

¹⁰ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relation/euromed/bd.htm> (20 Kasım 2001).

miştir. Bütün bu gelişmeler, AB'yi 1992'de Yenilenmiş Akdeniz Politikası'nı hayata geçirtmeye yöneltmiştir. Böylelikle Akdeniz ülkelerine sağlanan mali destek, %50 oranında artırılmış ve bölgesel işbirliği politikası uygulamaya konmuştur (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1999: 4).

Küresel işbirliğinin ilk kez dile getirildiği 1992'deki Lizbon Avrupa Konseyi toplantısını, 1994'te Korfu ve Essen'de toplanan Konsey Zirveleri izlemiştir. Haziran 1995'te Cannes'da toplanan Avrupa Konseyi'nin, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın kurulması yönündeki Komisyon teklifini onaylamasıyla, 27-28 Kasım 1995'te Barselona'da Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kurulmuştur. Akdeniz'de 2010 yılında bir serbest ticaret alanının kurulması, çatışmalarla gerginliğin ciddi boyutlarda arttığı bölgede barış ve istikrarın sağlanması ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla Akdeniz ülkelerini Barselona'da biraraya getiren Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansı'na 27 ülke ile Avrupa Konseyi ve Komisyon yetkilileri katılmıştır. Konferansın sonunda, ortak ülkelerin ilerideki eylem ve politikalarına esas oluşturacak olan ve "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın Anayasası" niteliğindeki Barselona Bildirgesi ile Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Çalışma Programı da kabul edilmiştir. Barselona Bildirgesi'nin hedeflerinin, bölgesel ve çok taraflı eylemler yoluyla gerçekleştirilmesini sağlamaya yönelik olarak hazırlanan Çalışma Programı, AB ile Akdenizli ortakları arasındaki anlaşmalar yoluyla sağlanan ikili işbirliğinin yanısıra, çok taraflı forumlardaki mevcut işbirliğini tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Akdeniz Bölgesi'ndeki ülkelerin nüfusunun 2010 yılında 300 milyondan fazla olacağını, ekonomik kalkınma sağlanmadığı takdirde ise gelir düzeyindeki farkların çok daha büyüyeceğini dikkate alan ve bu durumun Avrupa'nın barış ve güvenliği açısından önem verilmesi gereken bir konu olduğunu daha 1970'li yıllarda farkederek AB'nin, doğrudan Akdeniz'de, dolaylı olarak da Avrupa'da kalıcı barış, refah ve istikrara yönelik olarak yaptığı uzun vadeli bir yatırımdır.

Siyaset ve güvenlik ile ilgili sorunlar için diyalog kurma ile sorumlu AB üye devletleri yetkilileri, Barselona Bildirgesi'nin içeriğine güven artırıcı önlemleri dahil etmişlerdir. Daha önceden Batı Avrupa Birliği ve Güney Akdeniz devletleri arasındaki diyalog, böylece tamamen önemini yitirmiş ve işlevler "Barselona sürecinde Siyaset ve Güvenlik alanındaki Ortaklık için Eylem Planı"na (Action Plan for the Political and Security Partnership in the Barcelona process) dönüştürülmüştür. Bu eylem Planının ilk taslakları, ikisi silahların denetimi düzenlemelerini getiren usul ve araçlara ve güven ve güvenlik artırıcı önlemlere (Confidence and security building measures) ilişkin olmak üzere altı ekten oluşmuştur. Barselona Avrupa-Akdeniz Konferansı Eylem Planı, silahların denetimi üzerinde çeşitli perspektifler öngörmüştür. Bu perspektifler, sadece kitle imha silahlarının sınırlandırılmasıyla yetinmemiş, Ortadoğu Barış Süreci ilerlerse tamamlayıcı yapısal silahların denetimi önerileriyle operasyonel silahların denetimi ile ilgili gelecekteki önerileri de kapsamıştır. Güven artırıcı önlemlere ilişkin olarak sonraki uygulamalar, bölgedeki siyasi görünümün, silahların denetimi ve silahsızlanma gibi çalışmaların geliştirilmesi olmuştur. Bu yaklaşım, enformasyon değişimi, ortak çıkarlar sözkonusu olduğunda siyasi girişimler, çok taraflı yardımlar, afet durumlarına çabuk müdahale edilmesi, kara mayınlarının temizlenmesi, hava/deniz arama ve kurtarma operasyonları, dış politika enstitüleri ağı kurulması (EuroMesco) gibi konulara yoğunlaşılmasını sağlamıştır (Marquina, 2000/a: 69-73).

Avrupa Konseyi'nin 24 Eylül 1996 ve 5 Mart 1997 tarihlerinde Barselona Süreci'nin siyasetin ve güvenliğin geliştirilmesi konusuna ilişkin tasarladıkları eylem planlarında "mevcut müzakere aşamalarına doğrudan müdahalede bulunmayarak" demesi, Akdeniz bölgesindeki barış ve istikrar arayışının OBS'deki ilerlemeye bağımlı olduğu gerçeğini göstermiştir. Son tasarıda şu eklenmiştir: Bölgeler ve medeniyetler arasındaki anlayışı ve hoşgörüyü kuvvetlendirmek. Bu nedenle, Eylem Planının çerçevesindeki güven artırıcı önlemler ve silahsızlanma, sınırlı bir etkiye sahip olmuş ve antlaşmalarla ve barış sürecinin dondurulmasıyla kısıtlanmıştır. Alınan önlemler, çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi konularındaki düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. Bunlar:

1. Uygulama ve operasyon için anlaşılan önlemler:

- a) Siyaset ve güvenlik ile ilgili konular için temas noktaları ağı oluşturmak,
- b) Uluslararası insan hakları araçlarına (instruments) ilişkin enformasyon değişimi,
- c) Terörle mücadele ve terörü önleme alanlarındaki uluslararası araçlara ilişkin enformasyon değişimi,
- d) Silahsızlanma alanındaki uluslararası hukuk araçlarına ilişkin enformasyon değişimi,
- e) Diplomatik seminerlerin düzenlenmesi,
- f) EuroMesco dış politika enstitüleri oluşturmak ve çalışma programında anlaşmak,
- g) Savunma/güvenlik/istikrar konuları üzerinde terminoloji meydana getirmek,
- h) Euro-Med Bölgesel Güvenlik Yıllığı yayınlamak ve
- i) Euro-Med afet önleme ve yönetimi sistemi oluşturmaktır.

2) Değerlendirme ve analiz önlemleri:

- a) düzenli toplantılar, seminerler, enformasyon değişimi, ziyaretler gibi bir çerçeve oluşturmak ve
- b) insani görevlerde silahlı kuvvetlerin katılımı hakkında seminerler düzenlemektir.

3) Daha uzun dönem için önlemler: Çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi konularında Avrupa-Akdeniz düzenlemelerini hayata geçirmektir.

Buna karşın, savunma alanına ilişkin hiçbir öneri bahis konusu edilmemiştir. Bunun için, 15-16 Nisan 1997 tarihlerinde Malta'da toplanan İkinci Avrupa-Akdeniz Bakanları Konferansı, sadece altı güven artırıcı önlemi kabul etmiştir. Barselona süreci, Avrupa-Akdeniz (Euro-Med) savunma enstitüleri ağı oluşturmamıştır. Duyarlılığa ve gizliliğe sahip askeri konuların açıkça bilinmesi konusunda özellikle Güney Akdeniz ülkeleri hassas davranmaktadır. Buna ek olarak, barış sürecinin kesintiye uğraması ve Arap devletlerinin İsrail ile askeri sorunların açıklığa kavuşturulması yönünde atılan adımları geri çevirmeleri, böyle bir ağı oluşturulmasını engellemektedir (Marquina, 2000/a:70).

Silahların denetimi ve bölgesel güvenlik müzakereleri, 1995 yılında Mısır ve İsrail arasında 1968 Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın belirsiz genişletilmesi hakkında geçici bir süre devam eden tartışmalardan dolayı bloke edilmiştir. Mısır'a göre, Ortadoğu'da barışın kurulmasının ön koşulu, İsrail'in nükleer silahlarını azaltmayı ve nihai olarak bütünüyle ortadan kaldırmayı kabul etmesidir. İsrail'e göre ise, nükleer silahlar üzerinde ciddi olarak tartışmadan önce bölgesel güçler ile önce bir barış antlaşması imzalanmalıdır. İsrail'de başbakan olan B. Netanyahu'dan sonra bozulan İsrail-Arap ilişkileri ve Mısır'ın İsrail üzerinde nükleer silahlar konusunda baskı uygulamaya başlaması ile kesintiye uğrayan OBS, Ortadoğu'daki silahsızlanma girişimlerini olumsuz etkilemiştir (Daguzan, 2000: 102). Akdeniz bölgesinde güven artırıcı önlemleri benimsenmesinde ilerleme sağlanması, bölgedeki siyasi duruma ve özellikle Ortadoğu Barış Süreci (OBS)'ne bağımlı görünmüştür (Biad, 2000/a: 127). Kuzey ve Güney arasındaki askeri yetenekler arasındaki asimetrisizlik, Güney Akdeniz ülkeleri arasındaki yetersiz işbirliği ve OBS'nin askıya alınması göz önüne alınırsa, Akdeniz'de işbirliğine dayanan bir güvenlik konseptini uygulamak zorlaşmıştır. Marquina'ya göre savunma konularına ilişkin diyalog, Barselona Bildirgesi'nin üç bölümünde düzenli bir ilerleme sağlanırsa ve Avrupalı olmayan ortak ülkelerin birçoğunda siyasi liberalizasyon meydana gelirse gelişebilir (Marquina, 2000/b: 258).

IV) AVRUPA BİRLİĞİ VE ORTADOĞU BARIŞ SÜRECİ

İsrail ve Arap komşuları arasındaki çatışmalar, başlıca çözümlenmemiş toprak ve sınır sorunlarıdır . Ortadoğu, Araplar ile İsrail arasındaki toprak anlaşmazlıkları nedeniyle hâlâ yarı anarşik bir sisteme sahiptir. Araplara göre, Filistin sorununun bir çözüme kavuşturulamaması, Akdeniz bölgesinde barış ve istikrarı tehdit eden başlıca unsurdur. Bu yüzden, Ortadoğu barış sürecinin dondurulması, tüm Akdeniz bölgesinde uzun dönemli güvenliği ve istikrarı zayıflatmaktadır. 1993'te Oslo'da, 1995'te Washington'da ve 1998'de Wye Plantation'da imzalanan anlaşmalar, taraflarca tam olarak uygulamaya sokulmadıkça, alt-bölgesel ve Trans-Akdeniz'de güvenlik alanındaki işbirliğinin önündeki en büyük engel olarak kalacaktır (Brauch, 2000: 16).

Arap devletleri, İsrail ile olan anlaşmazlıklarda uluslararası güç dengesini Soğuk Savaş döneminde İsrail'i destekleyen ABD'ye karşı Sovyetler Birliği'nin desteğini aramıştır. Soğuk Savaş bittikten sonra, Araplar bu dengeyi Avrupa devletlerini yanına çekerek yeniden sağlamayı tasarlamışlardır (Chourou, 2000: 181).

1991 yılında ABD'nin girişimiyle toplanan "Madrid Ortadoğu Barış Konferansı" (Madrid Conference for Peace in the Middle East), Ortadoğu ülkeleri arasında ikili ve çok taraflı olarak silahların denetimi ve güvenlik, su arzı, mülteciler, ekonomik gelişme ve çevre sorunlarının çözümü doğrultusundaki tartışmalara ivme kazandırmıştır. Bu konferansın ardından 1994 yılında Kazablanka'da Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ekonomi Zirvesi (Middle East and North Africa Economic Summit), 1995'te Amman'da, 1996'da Kahire'de ve 1997'de Doha'da düzenlenmiş, Araplarla İsraililer arasında kapsamlı bir barış yoluyla bölgede entegre edilmiş bir İsrail ile Yeni Ortadoğu kurmayı hedeflemiştir (Biad, 2000/b: 277).

Eylül 1993'te Oslo Bildirgesi'ni takiben işgal edilmiş toprakların bir kısmında Filistin Yönetimi kurulması, AB ile Filistinliler arasındaki işbirliğine ivme kazandırmıştır. Üye

devletlerinin yaptığı yardımlarla Filistinlilere sağlanan uluslararası desteğin üçte birini AB tedarik etmiştir. Ayrıca, Batı Şeria'ya ve Gazze Şeridi'ne yapılan bağışların en çoğunu, AB yapmıştır. Avrupa Komisyonu, bu yardımları yaparken Filistin Yönetimi'nin belirlediği öncelikleri dikkate almıştır. Barcelona Konferansı'ndan bu yana Filistin Yönetimi, AB'nin tam bir ortağıdır. AB eğitim, sağlık, kamu hizmetleri ve yerel yönetim alanlarında altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi çalışmalarına destek olmaktadır. Avrupa Komisyonu ise, ticaret kapasitelerini geliştirmeleri amacıyla özel sektörün gelişmesine yardımcı olmak için çalışmalar yapmaktadır. Ramallah kentinde bir Filistin İş Destek Merkezi, danışma, bilgi ve eğitim hizmetleri vermek üzere faaliyete geçmiştir (European Commission, 1997: 11).

Haziran 1996'da Floransa'da toplanan Avrupa Konseyi bir kez daha Ortadoğu Barış Süreci (OBS)'ni desteklediğini yinelemiş ve 1980 Venedik Bildirgesi'nde ifade edilen "temel ilkeler"e atıfta bulunmuş, uzun süreli ve adil bir barışın kurulmasını amaçlamıştır; özel olarak "Filistinliler için self-determinasyon" ve "barış için toprak" ilkeleri Barcelona Bildirgesi'nde tekrarlanmıştır. Aynı süreçler olmalarına rağmen, Barcelona Süreci ve Ortadoğu Barış Süreci birbirini tamamlamaktadır. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın başarılarından biri, aralarındaki gergin ortama rağmen, Akdenizli ortakları arasındaki sorunların bölgesel toplantılar aracılığıyla bir diyalog ortamında tartışmasına olanak vermesidir.

Eylül 1993'te Oslo Bildirgesi İlkeleri'nin kabul edilmesinin ardından Mayıs 1995'te Filistin Yönetimi'nin oluşturulması, AB'ye OBS lehinde yaptığı katkıyı arttırmasına olanak vermiştir. Nisan 1994'te AB, seçim hazırlıklarına teknik destek sağlamış, Ocak 1996'daki Filistin Konseyi'nin üyelerinin ve bir Filistin Başkanı'nın seçildiği ilk seçimleri de desteklemiştir. İsrail-Filistin Geçici Anlaşması da Avrupalılara seçimlerin doğru ve düzgün bir şekilde gerçekleşmesi için sorumluluk yüklemiş, bu bağlamda seçim listelerinin denetlenmesi için 1700 adet oy sandığı 300 kişilik Avrupalı gözlemci tarafından denetlenmiştir (European Commission, 1997: 15).

AB'nin, Ortadoğu Barış Süreci (OBS)'nde ekonomik bakımdan oynadığı rol daha belirgindir. Bu bağlamda AB, OBS'ye askeri olmayan yardımın en büyük sağlayıcısıdır. Şöyle ki, AB, Filistin Yönetimi'ne, mültecilere ve bölgesel barış süreci projelerine 1994 - 2000 yılları arasında yılda ortalama 179 milyon euro tutarında doğrudan destek vermiştir. Dolaylı yardımlarla 630 milyon eurodan fazlası İsrail'in dört komşusuna (Lübnan, Mısır, Suriye, Ürdün) bağışlanmıştır. Böylece, Avrupa Toplulukları bağışlarından ve Avrupa Yatırım Bankası kredilerinden 810 milyon euro'yu aşan bir meblağ karşımıza çıkmaktadır. 1999 yılında bu rakam, 747 milyon euro idi .

Filistin Yönetimi'ne yapılan mali ve teknik yardımların %50'den fazlasını AB sağlamıştır. 1994-1998 yılları arasında Batı Şeria'ya ve Gazze Şeridi'ne yapılan hibe ve açılan krediler 1.5 milyar euroya ulaşmıştır. Filistinli mültecilere yardım ise, yine aynı dönem içinde 505 milyon euro tutarındadır. Böylece 1994-1998 dönemi için toplam olarak 2 milyar euro para Filistin'e kanalize edilmiştir .

¹¹ Lübnan, Golan tepeleri ve Letani ırmağı üzerinde anlaşmazlık yaşadığı Suriye, Ürdün ve Batı Şeria'da ve Doğu Kudüs'te işgal edilmiş topraklar anlaşmazlığı içinde bulunduğu Filistin Yönetimi.

¹² Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/mepp/index.htm> (20 Kasım 2001).

¹³ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/mepp/index.htm> (20 Kasım 2001).

Yine OBS çerçevesinde AB'nin oynadığı ekonomik rol bakımından AB'nin, İsrail'in ilk ticari ve en önemli ekonomik, bilimsel ve araştırma ortağı olduğu bir kez daha hatırlanmalıdır. Bundan başka, AB, Lübnan, Suriye, Ürdün ve Mısır'ın da en önemli siyasi ve ekonomik ortağıdır. Avrupa Birliği, ayrıca, OBS'nin Çoktarafli Çerçeve içinde yer alan Bölgesel Ekonomik Kalkınma Çalışma Grubu ve çevre, su ve mültecilere ilişkin çalışma gruplarında yer almaktadır. Bu bağlamda AB'nin, bölge ülkelerinin dış politikalarında çok önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Genelde Araplar ile İsrail arasındaki, özelde İsrail ve Filistin arasındaki Ortadoğu çatışması, Ortadoğu konularını görüşmek üzere 1991 yılında toplanan Madrid Konferansı ve Oslo'da başlatılan barış süreci sonrasında bir çözüme yaklaşıldığını göstermiştir; ancak İsrail başbakanı Rabin'in öldürülmesi ve Netenyahu hükümetinin iş başına gelmesiyle süreç dondurulmuştur. Bu çatışmanın yeniden ısınması Akdeniz'deki kuzey-güney diyalogunu aksatmıştır (Brauch, Marquina and Biad, 2000: 12 ve Marquina, 2000/a: 75). OBS'nin dondurulması, çok taraflı güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin kabulünü ve geliştirilmesini engellemiştir.

SONUÇ

Güney Akdeniz bölgesinde güvenlik alanındaki işbirliği eksikliği, toprak sorunları, stratejik dengesizlik Avrupa Birliği'nin, Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde, çözüm getiremediği başlıca sorunlardır (Selim, 2000: 134). AB'nin, Arap-İsrail çatışmasına karşı bekle ve gör politikası uygularken Akdeniz piyasalarının denetimine ve Akdeniz bölgesindeki ticarete yoğunlaşması, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nı tehdit eden bir yaklaşımdır (Selim, 1997: 88).

AB, yakın çevresinde liberal demokrasi, serbest piyasa gibi değerleri yaymaya çalışırken, barış ve istikrar arayışında Akdeniz Havzası'ndaki uygulamaları henüz bir başarı sağlamamıştır. Yine de, AB'nin Avrupa-Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde taraflar arasında bölgesel siyasi diyalog kapısını açık bırakmasıyla Ortadoğu Barış Süreci'ne verdiği siyasi ve ekonomik desteğin olumlu etkilerde bulunduğu söylenebilir. AB'nin barış sürecinin ekonomik bakımından en zayıf tarafı olan Filistin Yönetimi'ne sağladığı yardımla, taraflar arasında belli bir denge kurmayı gözettiği sonucu çıkarılabilir.

AB'nin, Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde İsrail'e yaklaşımı, kendi çıkarları ve gereksinimleri doğrultusunda şekillenmiştir. Bölgede Batı tipi bir yapıya sahip olan İsrail ile ilişkilerinde işbirliği alanını hemen hemen her alana yayarken, enerji politikaları açısından önemli bir önem attığı Arap ülkelerine karşı da siyasi alanda destek vermeyi yeğlemiştir. Bu bağlamda AB, bölgede hem daha etkin bir konum elde edebilmek amacıyla hem de bölgede ABD'nin alternatifi olarak kendini sunmak çabasıyla Ortadoğu Barış Süreci'nde daha çok Arapların tutumunu destekler bir görünüm almıştır. Nitekim AB, bölgede kalıcı bir barış ve istikrar ortamının oluşturulması için İsrail Devleti'ne işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve ileride kurulacak bir Filistin Devleti'ni tanınması çağrısında bulunmuştur.

¹³ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/mepp/index.htm> (20 Kasım 2001).

¹⁴ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/mepp/index.htm> (20 Kasım 2001).

¹⁵ Bakınız <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/mepp/index.htm> (20 Kasım 2001).

KAYNAKÇA

AHIRAM, Ephraim and TOVIAS, Alfred (1995), *Whither EU-Israeli Relations? Common and Divergent Interests*, Peter Lang, Frankfurt am Main.

Akdeniz'de Barış Refah ve İstikrara Yatırım, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, (hazırlayan Selda Paydak), Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara, 1999.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz Bölgesi Politikası, İstanbul Ticaret Odası yayın No: 1996-30/AB 7, Temmuz 1996.

BIAD, Abdelwahab (2000/a), "The Debate or CBMs in the Southern Mediterranean", *Euro-Mediterranean Partnership for the 21st Century*, St. Martin's Press, New York.

_____ (2000/b), "Code of Conduct for Good-neighbourly Relations in the Euro-Mediterranean Partnership", *Euro-Mediterranean Partnership for the 21st Century*, St. Martin's Press, New York.

BRAUCH, Hans Gunther (2000), "From Confidence to Partnership Building Measures in Europe and the Mediterranean, Conceptual and Political Revisited", *Euro-Mediterranean Partnership for the 21st Century*, St. Martin's Press, New York.

BRAUCH, Hans Gunther; MARQUINA, Antonio and BIAD, Abdelwahab (2000), "Introduction: Euro-Mediterranean Partnership for the 21st Century", *Euro-Mediterranean Partnership for the 21st Century*, St. Martin's Press, New York.

CHOUROU, Béchir (2000), "Security Partnership and Democratisation: Perception of the Activities of Northern Security Institutions in the South", *Euro-Mediterranean Partnership for the 21st Century*, St. Martin's Press, New York.

DAGUZAN, Jean-François (2000), "Confidence Building Measures, Disarmament and Crisis Prevention: A View from the North", *Euro-Mediterranean Partnership for the 21st Century*, St. Martin's Press, New York.

Euro-Mediterranean Partnership, European Commission Publication, March 1997.

<<http://www.europa.eu.int>> (Avrupa Birliği web adresi).

MARQUINA, Antonio (2000/a), "Review of Initiatives on CBMs and CSBMs in the Mediterranean", *Euro-Mediterranean Partnership for the 21st Century*, St. Martin's Press, New York.

_____ (2000/b), "Short Term Proposals for Partnership Building Measures and Conflict Prevention", *Euro-Mediterranean Partnership for the 21st Century*, St. Martin's Press, New York.

RABINOVICH, Itamar (1999), *Waging Peace*, Farrar, Straus and Giroux, New York.

SELIM, Mohammed El-Sayed (2000), "Southern Mediterranean Perceptions of Security Co-operation and the Role of NATO", *Euro-Mediterranean Partnership for the 21st Century*, St. Martin's Press, New York.

_____ (1997), "Egypt and the Euro-Mediterranean Partnership: Strategic Choice or Adaptive Mechanism", *The Euro-Mediterranean Partnership, Political and Economic Perspectives* (ed. Richard Gillespie), Frank Cass, London.